

аналітичному робочому плану рахунків. Визначальний інструмент контролю за формуванням операційних витрат на передачу та/або постачання електроенергії – складання бюджетів (квартальних, піврічних, річних).

1. Андрусак В.М. Інформаційна система управлінського обліку витрат / В.М. Андрусак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/) 2. Бондар М. Обліково-аналітична інформація в управлінні підприємницькою діяльністю / М. Бондар // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 6. – С. 13–16. 3. Україне рынок ERP-систем в 2013 году вырос на 45 % / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://delo.ua/tech/v-ukraine-rynok-erp-sistem-v-2013-godu-vyros-na-45-239833/?supdated_new=1404034617 4. Мельник С.І. Облік у інформаційному забезпеченні управління витратами і доходами підприємств споживчої кооперації / С.І. Мельник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/1289>. 5. Микитюк Л. Деякі аспекти системного підходу до вивчення витрат / Л. Микитюк // Економіст. – 2006. – № 4. – С. 16–19.

УДК 330.322

Л.Г. Ліпич, І.В. Чорнуха

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

АНАЛІЗУВАННЯ СТАНУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

© Ліпич Л.Г., Чорнуха І.В., 2014

Розкрито сутність інвестиційної конкуренції, досліджено макросередовище підприємств будівельної галузі та оцінено рівень інвестиційної конкуренції між регіонами країни. Запропоновано методика оцінки стану інвестиційної конкуренції на основі коефіцієнтів концентрації капітальних інвестицій за регіонами України, що дало можливість з'ясувати рівномірність розподілу інвестицій по території країни та визначити стан інвестиційної конкуренції в країні.

Ключові слова: національна економіка, підприємства, будівельна галузь, інвестування, інвестиційна привабливість, конкуренція, оцінка, методика, коефіцієнти, система оцінки.

L.G. Lypych, I.V. Chornukha

Lesya Ukrainka Eastern European National University

ANALYSIS STATE INVESTMENT COMPETITION IN UKRAINE

© Lypych L.G., Chornukha I.V., 2014

The article reveals the essence of investment competition and presents research of macroenvironment of enterprises of construction industry. Proved that attracting investment in the development of the national economy stands pressing issue today, because investment activity and investment in the country is a basic factor in the development of all sectors and particularly capital intensive, that is, the construction industry.

The results of the analysis of the investment competition in macro construction enterprises, the content of basic indicators for enterprises. The analysis of the investment competition construction enterprises Ukraine found that a direct relationship between the

level and degree of concentration factor is that the higher value of this index, the greater the degree of regional concentration of investments, and the weaker is the investment competition; increase in value of the index means reducing the concentration - the relationship is inverse.

Based stateynoho study concluded that quantitative analysis of investment competition can be made on the basis of concentration ratios of capital investment by region of Ukraine, which will determine the uniformity of the distribution of investments across the country. The method of assessing the level of investment competition of macroenvironment based on the calculation of the coefficients of concentration of capital investment by region of Ukraine, that made possible to find even distribution of investment across the country and determine the state of the investment competition of macroenvironment of construction enterprises.

Key words: national economy, businesses, construction industry, investment, investment attractiveness, competition, evaluation methods, factors evaluation system.

Постановка проблеми. Залучення інвестицій у розвиток вітчизняної економіки є нагальним питанням сьогодення, адже саме інвестиції та активність інвестиційної діяльності в країні є базовим чинником розвитку усіх сфер економіки та особливо капіталомістких, якою є будівельна галузь. Нестача фінансових ресурсів та необхідність значних капіталовкладень, що спостерігається в країні сьогодні, є причиною загострення конкурентної боротьби за обмежені інвестиційні ресурси, а відтак, робить особливо актуальними дослідження інвестиційних процесів у країні задля визначення інвестиційної ситуації, що склалась, та з'ясування основних тенденцій та подальших змін, виявлення чинників активізації інвестиційної діяльності країні.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблема обмеженості інвестиційних ресурсів та пошуку шляхів їх залучення не є новою та досить широко висвітлена у наукових працях. Зокрема, у роботах вітчизняних авторів наведено основні напрями залучення інвестиційних ресурсів зовнішніми інвесторами в розвиток регіональних економічних систем в Україні, висвітлено основні показники інвестиційної діяльності та визначено галузі інвестиційної привабливості [1]. Досліджено питання інвестиційної діяльності як фактора розвитку підприємств регіону [2]. Розглянуто стан іноземного інвестування в економіку України та обґрунтовано необхідність активізації інвестиційних процесів і підвищення ефективності інвестування [3, 4].

Проблема конкуренції також значною мірою опрацьована у сучасній науці: визначено сутнісні характеристики та чинники її розвитку, проаналізовано передумови виникнення та розвитку як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, запропоновано методологічні підходи до стимулювання реалізації конкурентного потенціалу регіонів України [5]. У деяких роботах досліджено процеси міжгалузевої конкуренції та визначено чинники інтенсивності конкуренції в галузі та на ринку [6, 7].

Вітчизняні дослідники довели значущість інвестиційної складової функціонування та розвитку будівельного підприємства, роль якої загострюється в контексті нестабільної економіки та постійної нестачі фінансових ресурсів [8], наведено та проаналізовано низку стратегічних заходів для розвитку будівельної галузі України в умовах світової, фінансової та економічної кризи [9].

Однак, варто зауважити, що поглиблені дослідження інвестиційних процесів в Україні з урахуванням загострення конкуренції, а також методики оцінювання рівня інтенсивності цих процесів є не достатньо висвітленими у вітчизняних літературних джерелах, що зумовлює їх своєчасність та актуальність.

Метою статті є визначення рівня інвестиційної конкуренції у макросередовищі підприємств будівельної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиційна конкуренція як особливий тип взаємовідносин потребує від суб'єктів ринку здійснення процесів управління своїми конкурентними перевагами, щоб сформувати власну інвестиційну привабливість для залучення необхідних обсягів інвестиційних ресурсів через взаємодію з конкурентами та інвесторами для

досягнення поставлених цілей за найповніше та найкраще задоволення об'єктивних та суб'єктивних потреб у межах законодавства.

Загострення конкурентної боротьби за обмежені інвестиційні ресурси ставить будівельні підприємства перед проблемою достовірної оцінки власної конкурентоспроможності в контексті мінливих ринкових умов. Конкурентоспроможність зумовлюється не лише рівнем реалізації внутрішніх факторів та можливостей підприємства, а й вмінням керівництва враховувати чинники макросередовища і адекватно та вчасно на них реагувати [10, с. 160].

Макросередовище підприємств будівельної галузі охоплює сукупність чинників, що визначають інвестиційний клімат у країні – інвестиційну привабливість економіки країни, її галузей та регіонів, а також інвестиційну активність суб'єктів інвестиційних відносин. Основними з таких чинників є:

- рівень розвитку продуктивних сил та стан інвестиційного ринку (розвитку будівельної галузі та інвестиційної активності в країні);
- політична воля влади та правове поле держави;
- стан фінансово-кредитної системи та діяльність фінансових посередників;
- активність іноземних інвесторів;
- інвестиційна активність населення.

Якісний (вербальний аналіз) для характеристики макросередовища будівельних підприємств свідчить про нестачу інвестицій та кризовий стан будівельної галузі в Україні.

Серед зовнішніх факторів, які впливають на інвестиційну привабливість об'єктів будівництва, слід виокремити:

- стан національної економіки – цей чинник безпосередньо пов'язаний з інфляційними процесами, функціонуванням банківського сектору і доступністю кредитних ресурсів, рівнем зайнятості і доходів населення;
- політичну ситуацію в країні – нестабільна політична ситуація впливає на рівень довіри іноземних інвесторів та їх готовність до інвестування;
- стан міжнародної економіки – від нього безпосередньо залежить спроможність іноземних інвесторів до інвестування;
- демографічні фактори – демографічна ситуація в країні безпосередньо впливає на рівень потреби у нових об'єктах будівництва.

Оцінка зовнішніх факторів має важливу роль для іноземних інвесторів, які порівнюють альтернативні варіанти інвестування в різних країнах [11, с. 97–98].

Кількісний аналіз рівня інвестиційної конкуренції можна здійснити на основі коефіцієнтів концентрації капітальних інвестицій за регіонами України, що дають змогу з'ясувати рівномірність розподілу інвестицій по території країни. За такого аналізу регіони конкурують між собою за максимальний обсяг залучених інвестицій. Висновки формуються на основі порівнянь результатів розрахунку коефіцієнтів концентрації зі структурою розподілу інвестицій.

Результати розрахунків наведено в табл. 1, 2.

Таблиця 1

Рівень інвестиційної привабливості регіонів України

№ в рейтингу	Регіон	Капітальні інвестиції								Інвестиційна привабливість
		у фактичних цінах, млн грн				у відсотках до загального обсягу, %				
		2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
x	Україна	189061	259932	293692	267728	100	100	100	100	X
1	Київ	53726	71143	79614	70320	28,42	27,37	27,11	26,27	Висока
2	Донецька	14994	26802	31722	27912,4	7,93	10,31	10,8	10,43	
3	Дніпропетровська	16017	22116	22509	21290,1	8,47	8,51	7,66	7,95	
4	Київська	11331	17673	20367	20696,6	5,99	6,80	6,93	7,73	
5	Автономна Республіка Крим	6927	16911	18332	15453,1	3,66	6,51	6,24	5,77	

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
7	Одеська	9724	9347	14631	11872,2	5,14	3,6	4,98	4,43	Вище середньої
10	Луганська	5646	6980	8223	11369,3	2,99	2,69	2,8	4,25	
8	Львівська	8830	12114	11173	9816,7	4,67	4,66	3,8	3,67	
9	Полтавська	6289	7859	10218	9536,3	3,33	3,02	3,48	3,56	Середня
6	Харківська	8063	13035	14759	9292,6	4,26	5,01	5,03	3,47	
11	Запорізька	7964	6677	7204	6838,8	4,21	2,57	2,45	2,55	
12	Вінницька	3545	5081	5824	6109,5	1,88	1,95	1,98	2,28	Низька
14	Миколаївська	4422	4298	4696	5008,7	2,34	1,65	1,6	1,87	
13	Івано-Франківська	4379	4256	5167	4797,2	2,32	1,64	1,76	1,79	
17	Хмельницька	2948	3547	3489	3637,6	1,56	1,36	1,19	1,36	
16	Черкаська	2831	3225	3781	3413,3	1,5	1,24	1,29	1,27	
19	Волинська	1767	2577	3255	3327,1	0,93	0,99	1,11	1,24	
15	Кіровоградська	2123	3993	4576	3224	1,12	1,54	1,56	1,2	
20	Житомирська	2011	2520	2893	3005,5	1,06	0,97	0,99	1,12	
18	Тернопільська	2138	2524	3375	2976,2	1,13	0,97	1,15	1,11	
22	Рівненська	1937	2566	2771	2837,3	1,02	0,99	0,94	1,06	
23	Чернігівська	1891	2397	2737	2842	1	0,92	0,93	1,06	
21	Сумська	2188	3022	2871	2721,3	1,16	1,16	0,98	1,02	
24	Закарпатська	2205	3052	2736	2645,8	1,17	1,17	0,93	0,99	
27	Севастополь	1559	1735	2104	2401,6	0,82	0,67	0,72	0,9	
25	Чернівецька	1715	1794	2229	2257,4	0,91	0,69	0,76	0,84	
26	Херсонська	1891	2688	2436	2124,8	1	1,03	0,83	0,79	

Таблиця 2

Коефіцієнти концентрації капітальних інвестицій за регіонами України

Показники	2010	2011	2012	2013	Залежність
Індекс концентрації трьох (CR3)	44,82	46,19	45,57	44,65	Пряма
Чотирьох частковий показник концентрації (CR4)	50,81	52,99	52,51	52,37	Пряма
Система нерівностей: $\begin{cases} Q1 + Q2 + Q3 > 0,7 \\ Q1 / (Q2 + Q3) > 1 \end{cases}$	0,45 1,73	0,46 1,45	0,46 1,47	0,45 1,43	Пряма
Герфіндаля-Гіршмана (I_{HH})	1126,56	1123,53	1111,76	1063,75	Пряма
Ковтун, %	6,42	6,45	6,42	6,40	Пряма
Індекс Розенблюту	0,078	0,081	0,080	0,080	Пряма
Коефіцієнт варіації: U_q	0,8044	0,8042	0,8038	0,8018	Пряма
U_q^{-1}	0,1956	0,1958	0,1962	0,1982	Обернена
Показник ентропії: E	-2,73	-2,70	-2,71	-2,74	Обернена
K_E	0,83	0,82	0,82	0,83	Обернена
Джині	0,55	0,58	0,58	0,56	Пряма

Станом на 2013 рік в українську економіку залучено капітальних інвестицій в обсязі 267728 млн грн. Як видно з табл. 1, найпривабливішою для інвесторів протягом досліджуваного періоду залишалась столиця України – Київ, де акумульовано близько 27–28 % від усього обсягу інвестицій. Друге місце займає Донецька область, частка якої поступово зростала та досягла рівня 10,8 % у 2012 році. Із незначним зменшенням завершився 2013 рік для Дніпропетровської області,

яка займає третю позицію щодо обсягів залучених капітальних інвестицій, однак, у результаті зміни структури інвестицій її частка навпаки дещо зростає – до рівня 7,95 %.

Найменш інвестиційно привабливими серед областей у 2012–2013 роках, як показали розрахунки, є Чернівецька та Херсонська області, які протягом усього періоду займали разом з м. Севастополем останні позиції. Волинська область у рейтингу займає 19 місце, залучаючи близько одного відсотка інвестицій, та належить до групи із низьким рівнем інвестиційної привабливості.

Взявши за основу середній по країні обсяг залучених капітальних інвестицій, можна виділити чотири групи територій щодо рівня привабливості для інвесторів (див. табл. 1).

Економічна теорія пропонує систему кількісних і якісних показників, які дають змогу оцінити рівень економічної концентрації окремого ринку чи галузі. Оцінюючи концентрацію інвестицій за регіонами, використано як відносні, так і абсолютні показники, що найточніше, на нашу думку, відображають ситуацію щодо інвестиційної конкуренції у макросередовищі діяльності будівельного підприємства. Треба зауважити, що в Україні контроль за процесами інвестиційної концентрації та у сфері запобігання монополізації ринків дещо ускладнений через брак інформації на вітчизняних ринках. Так, облік капітальних інвестицій ведеться Державною службою статистики України лише з 2010 року, до того часу надавалась інформація щодо обсягу інвестицій в основний капітал. Розрахунок основних показників регіональної концентрації капітальних інвестицій в Україні наведено в табл. 2.

Прямий зв'язок між рівнем коефіцієнта та ступенем концентрації полягає в тому, що чим вище значення цього показника, тим сильніший ступінь регіональної концентрації інвестицій, і тим слабшою є інвестиційна конкуренція. Якщо ж збільшення значення показника означає зменшення рівня концентрації – зв'язок є обернений.

Зокрема, обернений зв'язок відображає показник ентропії для характеристики рівня однорідності ринку. Так, для стану однорідного ринку вказаний коефіцієнт наблизиться до одиниці, а для неоднорідного ринку він прагнучиме до нуля. Сам по собі цей показник не є достатнім для визначення стану конкуренції на ринку, однак у сукупності із коефіцієнтами концентрації він дає змогу точніше описати ринкову ситуацію.

Індекс концентрації відображає нерівність на ринку, підкреслюючи позицію найбільших фірм, і визначається як сума ринкових часток найбільших продавців ринку. Задля дослідження регіональної концентрації інвестицій цей показник ми розраховували на основі часток інвестицій, акумульованих у відповідних регіонах країни:

$$CR_i = \sum_{i=1}^n q_i, \quad (1)$$

де CR_i – індекс концентрації інвестицій у регіонах країни, %; q_i – частка інвестицій i -го регіону, %; n – кількість регіонів, за якими ведеться розрахунок.

Як правило, значення індексу досліджується для трьох або чотирьох найбільших ринкових суб'єктів, у нашому випадку регіонів, що є конкурентами на інвестиційному ринку.

Що вище значення цього показника, то сильніший ступінь регіональної концентрації інвестицій, і то слабшою є інвестиційна конкуренція.

На відміну від багатьох зарубіжних країн, в Україні більш жорстко визначається монопольна частка суб'єктів господарювання. Зокрема, у США та Російській Федерації, наприклад, цей показник становить 65 % і більше, в Японії – 50 % і більше, в ЄС – 45 % і більше, тоді як відповідно до українського законодавства ринкова частка одного суб'єкта господарювання, що перевищує 35 %, трьох, що перевищує 50 %, і п'яти, що перевищує 70 %, є однією з умов, за наявності якої становище суб'єкта господарювання на ринку може бути визначене як домінантне [12, с. 225].

Розраховане значення CR_3 для трьох регіонів, що отримали найбільшу частку інвестицій за певний період означає:

$CR_3 < 50\%$ – ринок концентрований;

$50\% < CR_3 < 70\%$ – ринок помірно концентрований;

$CR_3 < 70\%$ – ринок висококонцентрований.

Відповідно до отриманих результатів ринок інвестиції за регіонами є помірно концентрованим, оскільки частка інвестицій, залучених у м. Києві більше ніж в 2,5 рази перевищує обсяг капітальних інвестицій, акумульованих у будь-яку іншу область (місто), що видно з даних, наведених у табл. 2.

У практиці антимонопольного законодавства США найчастіше використовується чотиричастковий показник концентрації (CR4)

$$CR_4 = \frac{Q_1 + Q_2 + Q_3 + Q_4}{Q} \times 100\% , \quad (2)$$

де Q – загальний обсяг інвестицій, що надійшли в країну, тис грн; Q_i – обсяг інвестицій i -го регіону, тис грн; $Q_1 = \max\{Q_i\}$ для всіх $i = 1 \dots n$; $Q_2 = \max\{Q_i\}$ для всіх $i = 1 \dots (n-1)$; $Q_3 = \max\{Q_i\}$ для всіх $i = 1 \dots (n-2)$; $Q_4 = \max\{Q_i\}$ для всіх $i = 1 \dots (n-3)$; n – загальна кількість досліджуваних регіонів.

Показник являє собою частку чотирьох перших регіонів, що залучають найбільший обсяг капітальних інвестицій у загальному обсязі капітальних інвестицій, що надійшли в Україну. Дає змогу оцінити ступінь монополізації ринку та є величиною, оберненою до інтенсивності конкуренції [13, с. 175].

Істотним недоліком цього індексу є те, що він абсолютно нечутливий до розподілу часток між конкурентами. Він буде однаковий, якщо, наприклад, перші чотири лідери на ринку мають рівні частки в 20% і якщо перший лідер займає на ринку 70%, а три інших в сумі – 10%. Тому індекс концентрації може використовуватися тільки як дуже груба оцінка концентрації на ринку і діагностики його структури [14, с. 109].

З наведеної табл. 2 видно, що протягом досліджуваного періоду ринок інвестицій за регіонами є помірно монополізованим, що свідчить про зростаючий ступінь інвестиційної концентрації і про слабку інвестиційну конкуренцію між регіонами країни.

Індекс концентрації, в силу великої кількості недоліків, застосовується лише як грубий індикатор, який характеризує наявність у галузі невеликої кількості фірм, або як додаткового показника, що застосовується спільно з іншими показниками концентрації [12, с. 226]. Зокрема, для встановлення рівня концентрації на ринку можна користуватись системою рівнянь, що дає можливість порівняти загальну частку трьох найбільших ринкових суб'єктів із відносним обсягом залучених ними інвестицій.

$$\begin{cases} q_1 + q_2 + q_3 > 0,7 \\ q_1 / (q_2 + q_3) > 1 \end{cases} , \quad (3)$$

де q_1, q_2, q_3 – показники часток за величиною залучених інвестицій відповідно першого, другого і третього регіонів у загальному обсязі капітальних інвестицій.

Система нерівностей, з одного боку, показує ступінь ринкової конкуренції (де $q_1 + q_2 + q_3 = CR_3$ – коефіцієнт ринкової концентрації), а з іншого – характеризує абсолютну ринкову владу домінуючого регіону.

Розрахунки свідчать про наявність яскраво вираженого лідера на інвестиційному ринку, яким є м. Київ.

Можливість оцінити розподіл ринкових часток дає можливість індекс Герфіндаля–Гіршмана, що розраховується як сума квадратів ринкових часток конкурентів

$$I_{HH} = \sum_{i=1}^n q_i^2, \quad (4)$$

де q_i – частка інвестицій кожного з n регіонів країни, $i = 1, \dots, n$.

Значення індексу Герфіндаля збільшується у міру зростання концентрації в галузі і досягає 1 при чистій монополії. У галузі, де діють 100 рівноправних підприємств з рівними частками, $I_{HH} = 0,01$. Чутливість показника можна збільшити, помноживши його на 10 000.

Відповідно до різних значень коефіцієнтів концентрації і коефіцієнтів Герфіндаля–Гіршмана виділяються три типу ринку за ступенем концентрації [14]:

Таблиця 3

Межі показників для визначення рівня концентрації на ринку

Висококонцентровані ринки	Якщо $70\% < CR3 < 100\%$ $2000 < HHI < 10\,000$	Якщо $80\% < CR4 < 100\%$ $1800 < HHI < 10\,000$
Помірноконцентровані ринки	Якщо $45\% < CR3 < 70\%$ $1000 < HHI < 2000$	Якщо $45\% < CR4 < 80\%$ $1000 < HHI < 1800$
Низькоконцентровані ринки	Якщо $CR3 < 45\%$ $HHI < 1000$	Якщо $CR4 < 45\%$ $HHI < 1000$

Показники ринкової концентрації дають змогу оцінити ступінь монополізації ринку, рівномірність розподілу конкурентів. Що більше конкурентів з рівною мірою впливу діє на ринку, то менше відповідні показники.

Що менший I_{HH} , то менша концентрація, то за інших рівних умов сильніша конкуренція на цьому ринку і то слабша ринкова влада окремих конкурентів. Для конкурентного ринку (якщо кількість конкурентів на ньому перевищує 100) HHI наближається до одиниці, для монопольного ринку – до 10 000.

Розрахований індекс Герфіндаля–Гіршмана також свідчить про наявність помірної концентрації інвестицій серед регіонів країни.

Задля спрощення сприйняття та інтерпретації отриманих результатів Н. В. Ковтун у своєму дослідженні пропонує для оцінки рівня концентрації інвестицій використовувати формулу на основі розрахунку середньої квадратичної величини, що, на думку автора, адекватніше відображає процес концентрації і має функціональний зв'язок з коефіцієнтом Херфінделя–Хіршмана [13, с. 176].

Середня квадратична буде характеризувати прямий зв'язок між рівнем коефіцієнта та ступенем концентрації. Для зручності інтерпретації його можна оцінити у відсотках:

$$K^I = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n q_i^2}{n}} \times 100\% . \quad (5)$$

Ранговий індекс концентрації (індекс Розенблюту, індекс Холла–Тайдмана) (I_R) усуває недоліки індексу Герфіндаля–Гіршмана, оскільки розраховується з урахуванням порядкового номера підприємства, отриманого на основі ранжирування часток від максимуму до мінімуму (i):

$$I_R = \frac{1}{2 \sum (i * Q_i) - 1}, \quad i = 1, 2, \dots, n, \quad (6)$$

де i – ранг регіону;

Якщо $I_R = 1$ – ринок висококонцентрований, монопольний;

$I_R = \frac{1}{n}$ – ринок неконцентрований.

Для регіонального аналізу концентрації інвестицій, за умови розрахунку цього індексу для 27 регіонів, межа, що визначає інвестиційний ринок як неконцентрований становить

$$I_R = \frac{1}{27} = 0,037. \quad (7)$$

За 2010–2013 роки значення індексу змінювалось від 0,078 до 0,081. Отримані результати розрахунку майже вдвічі перевищують рівень неконцентрованого ринку. Протягом досліджуваного періоду коефіцієнт мав незначні коливання, що свідчить про усталений середній рівень концентрації інвестицій та підтверджує висновки зроблені на основі інтерпретації попередніх індексів.

З практики відомо, що найбільша конкурентна активність спостерігається, коли конкуренти мають приблизно однакові частки ринку. Тоді інтенсивність інвестиційної конкуренції може бути визначена за допомогою міри схожості часток конкурентів, що дає змогу визначити коефіцієнт варіації (відношення середньоквадратичного відхилення часток до їх середньоарифметичного значення).

$$U_q = \frac{\sigma(q)}{q_{cp}}, i = 1, 2, \dots, n, \quad (8)$$

$$\text{або } U_q = \frac{\sqrt{(1/n) \sum (q_i - q_{cp})^2}}{q_{cp}}, i = 1, 2, \dots, n, \quad (9)$$

де U_q – інтенсивність конкуренції на інвестиційному ринку, виміряна на основі оцінки ступеня подібності часток конкурентів; $\frac{\sigma(q)}{q_{cp}}$ – коефіцієнт варіації ринкових часток (q_i) конкурентів; $\sigma(q)$ – середньоквадратичне відхилення q_i ; q_{cp} – середньоарифметичне значення q_i ; n – кількість конкурентів.

Середньоарифметичне значення часток усієї сукупності підприємств залежить тільки від кількості підприємств на цьому товарному ринку (n): $q_{cp} = 1/n$.

Тоді формула коефіцієнта варіації набуває простішого вигляду [13, с. 176]:

$$U_q = n \sqrt{\frac{1}{n} \sum \left(q_i - \frac{1}{n} \right)^2}. \quad (10)$$

Коефіцієнт варіації буде близький до одиниці, коли одна фірма займає переважну частку ринку. Величина розрахованого коефіцієнта становить близько 0,196, що значно менше від одиниці та свідчить про незначну концентрацію інвестицій на міжрегіональному інвестиційному ринку України. Водночас явний лідер, яким є м. Київ, концентрує частку інвестицій, що не є переважною для всього ринку.

Іноді пропонується використовувати не коефіцієнт варіації, а коефіцієнт, що є різницею одиниці і коефіцієнта варіації:

$$U_q^1 = 1 - n \sqrt{\frac{1}{n} \sum \left(q_i - \frac{1}{n} \right)^2}. \quad (11)$$

Очевидно, що результати діагностики в цьому випадку будуть такими самими, тільки залежність величини коефіцієнта та напряду концентрації буде обернена [14, с. 113]. Однак усі інші коефіцієнти обрані для оцінки рівня інвестиційної концентрації відображають пряму залежність, тому для визначення інтегрального показника інвестиційної конкуренції макросередовища буде взятий коефіцієнт варіації, розрахований за формулою 11.

Щодо міжрегіонального ринку інвестицій визначальним є стабільність розрахованого коефіцієнта варіації за низку досліджуваних років, так обидва розраховані коефіцієнти (як прямий, так і обернений) були майже незмінні протягом усього періоду та показували наявність незначної концентрації.

Досить поширеним є показник ентропії (E), який використовується під час оцінювання розподілу ринкових часток між конкурентами. Розрахунок проводиться за допомогою натуральних логарифмів:

$$E = \sum q_i * \ln q_i, i = 1, 2, \dots, n. \quad (12)$$

Модернізований коефіцієнт ентропії, який лежатиме в межах від нуля до одиниці, розраховується:

$$K_E = \frac{\sum_{i=1}^n q_i * \ln q_i}{\ln \frac{1}{n}}. \quad (13)$$

Для стану однорідного ринку вказаний коефіцієнт наблизатиметься до одиниці, а для неоднорідного ринку він прагнучиме до нуля. Однак ступінь концентрації на ринку цей коефіцієнт не показує [14, с. 113].

Згідно з наведеними у табл. 2 результатами можна зробити висновок про відносну однорідність розподілу інвестицій між регіонами, оскільки розрахований показник ентропії дорівнює 0,8, що є величиною, близькою до одиниці.

Нерівномірність розподілу інвестицій між регіонами України можна визначити за допомогою коефіцієнта Джині (G):

$$G = \frac{1}{2 * n^2 * \bar{q}} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |q_i - q_j|, \quad (14)$$

$\bar{q}$ – середнє арифметичне часток конкурентів.

Коефіцієнт набуває значення в межах від 0 до 1. Що вищий індекс Джині, то вищою є нерівномірність розподілу інвестицій між регіонами і, відповідно, вище рівень концентрації на міжрегіональному інвестиційному ринку.

Відповідно до отриманих результатів розрахунку Індексу концентрації трьох (CR3), ринок інвестицій за регіонами є помірно концентрованим, оскільки частка інвестицій, залучених у м. Києві, більше ніж у 2,5 рази перевищує обсяг капітальних інвестицій, акумульованих у будь-яку іншу область (місто), що видно з даних, наведених у табл. 2.

Такі самі висновки можна зробити на основі чотиричасткового показника концентрації (CR4). З наведеної табл. 2 видно, що протягом досліджуваного періоду ринок інвестицій за регіонами є помірно монополізованими, що говорить про зростаючий ступінь інвестиційної концентрації і про слабку інвестиційну конкуренцію між регіонами країни.

Для встановлення рівня концентрації на ринку можна користуватись системою рівнянь, що дає можливість порівняти загальну частку трьох найбільших ринкових суб'єктів із відносним обсягом залучених ними інвестицій. Розрахунки свідчать про наявність яскраво вираженого лідера на інвестиційному ринку, яким є м. Київ.

Про наявність помірної концентрації свідчать також розраховані значення коефіцієнтів Херфінділя–Хіршмана, Н. В. Ковтун та h-Ранговий індекс концентрації.

Як засвідчує практика, найбільша конкурентна активність спостерігається, коли конкуренти мають приблизно однакові частки ринку, тому інтенсивність інвестиційної конкуренції можна визначити за допомогою міри схожості часток конкурентів, що дає змогу визначити коефіцієнт варіації. Коефіцієнт варіації буде близький до одиниці, коли одна фірма займає переважну частку ринку. Величина розрахованого коефіцієнта становить близько 0,8, що наближається до одиниці та свідчить про значну концентрацію інвестицій на міжрегіональному інвестиційному ринку України. Водночас явний лідер, яким є м. Київ, концентрує частку інвестицій, що є переважною для всього ринку.

Відносну однорідність розподілу інвестицій між регіонами відображають також отримані результати розрахунку показників ентропії та Джині.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що ринок інвестицій у регіональному розрізі є помірно концентрованим. Розрахунки свідчать про наявність яскраво вираженого лідера на інвестиційному ринку, яким є м. Київ, частка якого в загальному обсязі інвестицій більше ніж в 2,5 рази перевищує обсяг капітальних інвестицій, акумульованих у будь-яку іншу область (місто).

Найбільша конкурентна активність спостерігається, коли конкуренти володіють приблизно однаковими частками ринку, у такому разі інтенсивність інвестиційної конкуренції між регіонами України можна визначити як помірну.

У результаті дослідження інвестиційної конкуренції у середовищі діяльності підприємств відповідно до запропонованої методики виявляються ті конкуренти, які становлять особливу небезпеку і відносно яких розробляються спеціальні стратегії та форми економічної поведінки. Наведені вище показники, крім показника ентропії, дають достатню інформацію про інтенсивність конкуренції, але не враховують особливостей конкретних ринків, досвід і методи ведення конкурентної боротьби.

Аналіз інвестиційної конкуренції для будівельного підприємства буде неповним без оцінки безпосереднього конкурентного середовища його діяльності, яке, зважаючи на специфіку діяльності підприємств будівельної галузі, здебільшого окреслюється межами окремого регіону. Відповідно, напрямком подальших досліджень є оцінка інтенсивності інвестиційної конкуренції та рівномірності розподілу інвестицій між галузями в межах окремого регіону.

1. Фарат О. В. Залучення регіональних інвестицій як напрям інтеграції України до європейського інвестиційного ринку (на прикладі Львівської області) / О. В. Фарат, Ю. Р. Сокіл // *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: [збірник наукових праць] / відп. ред. О.С. Кузьмін. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 314–323.* 2. Дронь Є.В. Інвестиційна діяльність як фактор розвитку підприємств регіону [Текст] / Є.В. Дронь, Ю.М. Паламарюк // *Інноваційна економіка: всеукр. наук.-вироб. журн. – 2013. – № 10. – С. 66–69.* 3. Кропівцова Н.І. Інвестиційна діяльність в Україні: сучасний стан та перспективи [Електронний ресурс] / Н.І. Кропівцова // *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2012. – Вип. 1(1). – С. 408–416.* 4. Малімон Н.А. Особливості проходження інвестиційного процесу у прикордонному регіоні в умовах сусідства з ЄС / Н.А. Малімон // *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія “Економічні науки”. – 2005. – № 3. – С. 25–29.* 5. Дегтярьова І.О. Регіональна конкуренція: сутність, еволюційна зумовленість і тенденції розвитку / І.О. Дегтярьова // *Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 2. – С. 325–332.* 6. Петешова Т.А. Діагностичні підходи до визначення рівня інтенсивності конкуренції на галузевому ринку / Т.А. Петешова // *Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4. – Т. 2. – С. 111–117.* 7. Белова Т.Г. Дослідження інтенсивності конкуренції на ринку / Т.Г. Белова, Т.В. Синебок // *Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 4 (131). – С. 128–131.* 8. Чорнуха І. Вплив інвестиційної конкуренції на діяльність будівельних підприємств / І. Чорнуха // *Галицький економічний вісник. – 2013. – № 3(42). – С. 43–47 – (економіка та управління національним господарством).* 9. Есипенко А.Д. Інвестиційний та інноваційний розвиток будівельної галузі України в умовах світової фінансової та економічної кризи А.Д. Есипенко // *Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві. – 2009. – Т. 7. – № 2. – С. 201–222.* 10. Ємець Ю.Г. Економічна ефективність як основа конкурентоспроможності підприємства / Ю.Г. Ємець // *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – Серія “Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку”. – 2013. – № 769. – С. 156–160.* 11. Карпушенко М.Ю. Особливості оцінки інвестиційної привабливості об’єктів будівництва в сучасних умовах [Текст] / М.Ю. Карпушенко, А.В. Михайленко // *Комунальне господарство міст: збірник наукових праць. – Харківська національна академія міського господарства, 2010. – Серія “Економічні науки”. – Вип. 92. – С. 95–98.* 12. Даниліна С.О. Система показників концентрації економіки / С. О. Даниліна // *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / ред. М.І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2010. – Вип. 39. – С. 224–230.* 13. Ковтун Н.В. Статистичне дослідження інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності: теорія, методологія, практика. – К., 2005. – С. 440. 14. Светуцьков С.Г. *Методи маркетингових досліджень / С.Г. Светуцьков. – СПб: ДНК, 2003. – С. 352.*